

Prasme atšķirt patiesību no meliem nav iedzimta, tā jā mācās

Par medijpratību pēdējos gados runā gana daudz – gan vispārējā kontekstā, attiecinoši uz jebkuru informācijas patērētāju, gan jo sevišķi jauniešu vidē. Jaunākās paaudzes ir uzaugušas laikmetā, kad sociālie tīkli ne vien ir vieta, kur satikties, dalīties viedokļos, apmainīties ar idejām

un pieredzi, bet arī veido personību, tēlu, dažkārt virtuālajā vidē dzīvojot pat vairāk nekā realitātē.

Prasme atšķirt labu informāciju no sliktas, patiesu no aplamas, maldinošu no izglītojošas, uz faktiem balstītu vai sapinķerētu mītos nebūt nav iedzimta maņa, tāpēc ir svarīgi jauniešus izglīt, jo

tieši viņi lielāku dzīves daļu pavadā interneta vidē, gan socializējoties, gan izglītojoties, iepērkoties un darot citas lietas.

Medijpratība ir svarīga tēma arī skolās. Informācijas telpa ir pie-sātināta, un iemācīt tajā orientēties, izvērtēt informācijas avotus un ticamību – tas arī ir viens no skolas uzdevumiem un mācīša-

nās mērķiem. Mācību saturā skolēni ar medijpratību saistītās zināšanas un prasmes sāk attīstīt jau sākumskolā, visvairāk valodu un sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā. Vidusskolas optimālā līmeņa pamatkursā “Latviešu valoda I”, kuru apgūst visi skolēni, medijpratība saturā izcelta kā at-sevišķs modulis. Latvijas Debašu

asociācijas “Quo Tu Domā?” valdes loceklis, debašu treneris Edgars Klētnieks uzsver četras svarīgākās prasmes saistībā ar medijpratību: informācijas avota novērtēšanu; zemteksta uztveršanu jeb lasīšanu “starp rindām”; niansētu izpratni par apkārt notiekošo; zināšanas par sociālo mediju algoritmiem. □

Medijpratība no skolas sola

Par to, kā veicas novada izglītības iestādēm ar pievēršanos šim tematam mācību procesā vai ārpus tā, “Druva” jautāja vairāku Cēsu novada skolu pārstāvjiem.

Nepalikt melns/balts līmenī

“Domāju, mūsu sabiedrībai kopumā ir mainījušies paradumi informācijas iegūšanai,” vērtē Cēsu 1.pamatskolas direktore ANTRA AVENA. “Mums visu gribas ātri. Vislabāk, ja ir liels virsraksts, bilde un maz teksta. Un, ja ir ātri, tad nav iedziļināšanās, netiek pieslēgta kritiskā domāšana. Daudzi pat neapjauš, ka, lietojot sociālos tīklus, viņi nonāk tādā kā informācijas burbulī un realitāte paliek “kaut kur ārā”. Paliekam “melns/balts” līmenī. Bērni šajā ziņā ir vismazāk aizsargāti, jo viņi tikai apgūst prasmi strādāt ar informāciju un pieredzi to izvērtēt. Par jautājumiem, kas saistīti ar informāciju, bērni skolā saskaras daudzos mācību priekšmetos, piemēram, strādājot ar tekstu, dažādiem avotiem tiek izmantotas kritiskās domāšanas metodes, kas palīdz izvērtēt informāciju un tās ticamību. Daudz par jautājumiem, kas saistīti ar informāciju digitālajā vidē, ar skolēniem runā datorzinību skolotāji, ir tēmas kļūšu audzinātāju stundās, sociālajās zinībās.”

Izpratni veido darbs pie projektiem

Medijpratību apguve skolā ir ļoti nozīmīgs process skolēnu intelektuālajā izaugsmē, atzīst Cēsu Valsts ģimnāzijas (CVĢ) bibliotekāre SARMĪTE BALABĀNE. “Mans dēls ir liels diskutētājs. Izlasa internetā rakstu un cenšas mani pārliecināt par tajā pausto. Bet rakstā ir tikai viens viedoklis, un to viņš mēģina man uzspiest. Lai izbeigtu šo balagānu, teicu: “Ja gribi ar mani diskutēt, izlasi vismaz trīs rakstus par konkrēto tēmu.” Tā arī notika, un mūsu diskusijas kļuva daudz rezultatīvākas,” stāsta S.Balabā-

ne. “Cēsu Valsts ģimnāzijā to veic mērķtiecīgi 7.,8.klasē projektu nedēļas laikā un vidusskolas posmā, strādājot pie projektu un zinātniski pētnieciskajiem darbiem. Skolēniem tiek stāstīts par izmantotās literatūras un avotu vērtīgumu, zinātniskās literatūras pazīmēm, kurās jānorāda autors, publicēšanas gads un atsauce. Jauniešiem tas liekas nevajadzīgi – galvenais, ka ir gala “links” uz interneta materiālu.”

Nereti skolēni saviem darbiem izvēlas plašas tēmas ar pārliecību, ka viņi tās atklājuši pirmie. “Iepazīstoties ar pētījumiem un akadēmisko literatūru, jaunieši saprot, kā ar savu darbu var veikt nelielu, bet nozīmīgu pienesumu tēmas izpētē,” tā S.Balabāne.

Par to, ka skolas bibliotekāres ieguldītais darbs tieši medijpratībā ir nozīmīgs, uzsver arī CVĢ direktore INA GAIKE: “Mūsu skolas bibliotekāres ieguldījums jauniešu izglītošanā medijpratībā ir milzīgs. Vienlaikus skolēni mācās gan medijpratību, gan informācijpratību. Gatavojot projekta darbus, bibliotekāre ikvienam skolēnam palīdz izvērtēt informācijas avotus, atšķirt objektīvu informāciju no tendenciozas, salīdzināt dažādas ziņas, lai skolēni spētu izveidot pamatotu viedokli. Skolēniem veidojot darbus, nav lielu grūtību atšķirt patiesus faktus un datus no viltus informācijas.”

Medijpratību kā caurviju prasmi apgūst ne tikai latviešu valodā un literatūrā, vēsturē un sociālajās zinātnēs, bet arī citos mācību priekšmetos, liekot skolēniem izprast, ka nereti viss nav pateikts tieši, ir jāprot uztvert teksta zemteksts. “Man kā latviešu valodas un literatūras skolotājai dažkārt uztrauc skolēnu prasmes “lasīt starp rindām” trūkums, jo jaunieši uztver tekstu virspusēji, bet es vēlos, lai “rok dziļāk”. Jautājums – cik daudz no iegūtajām zināšanām jaunieši izmanto ikdienā, skatoties “TikTok”, “Youtube”. Tomēr ceru, ka skolā mācītais noder,” ar novēroto dalās I.Gaiķe.

Saprast savu digitālo “nospiedumu”

Draudzīgā Aicinājuma Cēsu Valsts ģimnāzijas (DACVĢ) direktors OSKARS KAULĒNS par medijpratību skolu vidē teic: “Viena lieta, kas iekļauts sociālo zinību mācību programmas standartā gan pamatskolas, gan vidusskolas posmā, bet medijpratībai ir jāatvēr vairāk vietas, par to ir jārunā. Ko skolas vēl var darīt šajā jautājumā? Piemēram, organizēt papildu kursus, ar to saprotot specifisku mācību priekšmetu, kuru var piedāvāt vidusskolas posmā, akcentējot medijpratības jomu. Piemēram, mūsu skolā ir kurss “Radošā rakstīšana un medijpratība”. Kolēģe uzņemas radošās rakstīšanas daļu, bet otrajā daļā es ar skolēniem runāju par medijpratības jautājumiem.”

Svarīgas šajā jautājumā ir arī debates, debašu klubi, jo arī tur tiek pievērsta uzmanība tieši medijpratības jautājumiem. “Piekrītu, ka viens no lielākajiem riskiem ir informācijas ņemšana no sociālajiem tīkliem, jo jaunieši, iespējams, automātiski to uztver kā ziņas un ticamu informācijas avotu. Pavisam nesen mūsu skolā bija piemērs, kas liecina, ka svarīgi runāt par tā saukto digitālo nospiedumu. Mūsu pieredzē vērojām, ka jaunieši īsti neizprot, ko tas nozīmē, proti, ka jebkuru darbību interneta vidē ir iespējams izsekot, var uzziņāt katru darbību, ko esam vai neesam darījuši. Jaunieši ne vienmēr to apzinās,” stāsta O.Kaulēns.

Kā piemēru DACVĢ direktors min skolai izveidoto “Instagram” kontu, kurā jauniešiem bijusi iespēja rakstīt komentārus ar jebkāda veida mulķībām, baurām, kritiku. “Kad, izlasot komentārus, starp kuriem bija arī godu un cieņu aizskaroši, teicu skolēniem, ka ar šo informāciju varu vērsties policijā, visi komentāri tika zibenīgi izdzēsti. Sapratām, ka jaunieši ir neapdomīgi. Kontā komentāri bija arī ar jauniešu īstajiem vārdiem, šim kontam bija daudz sekotāju. Skolēni nebija aizdomājušies, ka pat tad, ja atsekojas vai izdzēš komentārus, tie joprojām var būt saglabāti kaut kur interneta dzīlēs, piemēram, kā ekrānšāviņi,” pieredzē dalās O.Kaulēns,

uzsverot, ka arī par šo digitālo nospiedumu ir ļoti svarīgi runāt, jo jaunieši neapzinās, cik liela atbildība par saviem vārdiem ir arī interneta vidē.

“Man pašam tas bija liels pārsteigums, ka pat vecāko klašu jaunieši par tādu lietu nebija aizdomājušies. Cik man ir zināms, tad par digitālo nospiedumu mācību programmās nav paredzēts runāt, vismaz ne izceļot to kā atsevišķu, svarīgu tēmu. Bet tam būtu jāvelta daudz vairāk uzmanības, lai jaunieši izvairītos no situācijām, kuras var beigties ar tiesībsargājošu iestāžu iesaistīšanos,” tā O.Kaulēns.

Jautāts, vai viņš uzskata, ka būtu vērts ieviest īpašu mācību priekšmetu par šīm tēmām, direktors atzīst, ka diez vai tas nepieciešams. “Domāju, pietiek arī ar papildu kursiem, kā jau minēju. Skolotājam par medijpratības un dezinformācijas jautājumiem sava mācību priekšmeta ietvaros runāt ir mazliet sarežģīti, jo ne vienmēr ir piekļuve konkrētiem piemēriem, ko izmantot. Piemēram, bioloģijā tā varētu būt vakcinēšanās un vakcīnskeptiķi, bet ne vienmēr tādi veiksmīgi piemēri atrodas. Tāpēc papildu lekcijas būtu ļoti vērtīgas,” saka O.Kaulēns un uzsver, ka svarīga ir ne tikai teksta medijpratība, bet arī vizuālā medijpratība, jo arī attēli, vizuālais uzskates materiāls var būt maldinošs.

Robeža jāsajūt pašiem skolēniem

Medijpratības sekmēšana skolā rada arī izaicinājumus, atzīst **Jauno Līderu vidusskolas (Līgatne) direktora vietnieks audzināšanas darbā MĀRTIŅŠ ŠTEINS**. “Mēs skolā nevaram kontrolēt visu, ko bērni un jaunieši dara internetā, visās lietotnēs un platformās, kuras izmanto. Tas ir vecāku pienākums. Bērnu un jauniešu brīvība un personīgās telpas aizsardzība mūsdienās ir svarīgas vērtības, kas jārespektē. Skolas loma, protams, ir mācību priekšmetos, klases stundās parādīt un analizēt dažādās informācijas formas, apgūt metodes un prasmes, kā saprast, vai informācija ir viltus ziņa vai patiesība. Galu galā bērns un jauniešs pēc dabas ir zinātkārs, un jaunais mācību saturs visiem ļauj būt zināt-

kāriem, tāpēc digitālā pasaule ir jāapgūst kā iespēju platforma. Protams, kopā jāmeklē risinājumi, kā skolēnus šad tad atslēgt no digitālās pasaules, lai apgūtu ko citu, un darīt to cilvēcīgi, brīvības neierobežojoši.

Nesen kādā sarunā pedagoģijas doktore un Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta komitejas priekšsēdētāja Laima Geikina stāstīja par Nīderlandes piemēru, kur skolās pastāv pozitīvās rīcības programma. Tur skolēni paši sajūt robežu, kad vairs nav komfortabli rīcībās, ko viņi dara. Tāpēc būtiski ir sarunāties tik tālu, līdz jaunieši paši saprot, kas nav pieņemami. Tas ir savstarpējās uzticības un cieņas jautājums starp skolēniem un skolotājiem, starp skolēniem un skolas iekšējās kārtības noteikumiem,” viedokli dalās M.Šteins.

“Bērni bieži dalās ar mājās runāto, ziņas, internetā, sociālajos tīklos izlasīto. Mūsu kā skolotāju uzdevums ir uzmanīgi klausīties un vadīt šo sarunu. Ja jūtam, ka kāda informācija ir kļāvī nepatiesa, sakām, ka esam dzirdējuši ko citu, ņemam telefonus un meklējam uzticamu informāciju. Salīdzinām bērnu un skolotāja atrastos avotus, to uzticamību, autoru pieejamību, tendenciozitāti un citas lietas.”

M.Šteins piekrīt, ka medijpratības trenēšanai jābūt ikdienas sastāvdaļai, bet nevar noliegt, ka skolotāji šobrīd ir krietni noslogoti. “Skolotāji atzīst, ka medijpratību trenē, izvēloties uzticamus informācijas avotus sarunās ar ģimenes locekļiem un pazīstamiem speciālistiem, izmanto dažādas platformas un rīkus. Ar daudzām ziņām un faktiem esam uzmanīgāki, pirms ar tiem dalāties. Tagad cilvēku attēlus un video var pārveidot tik meistarīgi, ka nevar saprast, vai tiešām redzam īsto personu, vai tas ir feiks.” □

Lappusi sagatavoja
ANNA KOLA

Projektu finansē
Mediju atbalsta fonds
no Latvijas valsts
budžeta līdzekļiem

MAF
Mediju atbalsta fonds

Mediju atbalsta fonda ieguldījums no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem. Par saturu atbild projekta īstenotājs izdevniecība SIA “Cēsu Druva”.